

DOI 10.31558/2519-2949.2024.3.7

УДК 364+342.7(477)

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-4759-3079>**Присяжнюк С. В., Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка**

ФУНКЦІОНАЛ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЧИННИКА ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ

У статті здійснюється спроба політологічного аналізу функціоналу державної гуманітарної політики як елемента забезпечення гуманітарної стійкості у контексті протидії деструктивним інформаційним впливам. Встановлено, що на сучасному етапі розвитку глобальних відносин гуманітарна політика України відіграє важливу роль у зміцненні національної ідентичності та резистентності суспільства та є стримуючим фактором у контексті протидії інформаційним впливам з боку агресора. Гуманітарна політика, за умов позитивних тенденцій її реалізації, набуває характеру одного з найвагоміших механізмів забезпечення інформаційної безпеки України та у своїй сутності є орієнтованою на консолідацію українського суспільства. Гуманітарна політика має розглядатись як обов'язковий механізм впливу держави на формування суспільної свідомості та системи цінностей. Досвід демократичних держав переконливо свідчить, що державна політика у гуманітарній сфері є ефективною лише за умови, коли до її розробки і реалізації залучаються широкі кола громадськості. Саме у поєднанні державного і громадського елементів управління державна політика є виваженою, прозорою, результативною. Доведено, що в умовах сучасних очевидних і прихованих загроз національній безпеці, а також реалій суспільно-політичної обстановки та економічної ситуації в Україні, ключова роль забезпечення безпеки держави має приділятися розвитку системи національної стійкості, складовою якої є гуманітарна стійкість. Розвиток гуманітарної стійкості держави потребує забезпечення базових потреб і прав людини, аналіз викликів та загроз розвитку людини в Україні та ефективну відповідь на них шляхом ефективного функціонування гуманітарної сфери, її суб'єктів та інститутів. Одним із найефективніших організаційно-функціональних інструментів реалізації гуманітарної політики є система стратегічних комунікацій, яка дозволяє забезпечувати комплексну комунікативну стратегію діяльності органів державної влади через формування стратегічних наративів та сприяє консолідації суспільства збільшуючи його стійкість перед деструктивними інформаційними впливами з боку агресора. Підсумовано, вагомих механізмом в системі забезпечення інформаційної безпеки держави є гуманітарна політика, яка здатна через мовно-освітні та культурно-виховні аспекти виступити стримуючим фактором щодо гібридної інформаційної агресії. Основним організаційно-функціональним інструментом реалізації державної гуманітарної політики як критично важливого чинника забезпечення інформаційної й гуманітарної безпеки суспільства та його стабільного розвитку є система стратегічних комунікацій.

Ключові слова: гуманітарна політика, гуманітарна сфера, гуманітарна стійкість, стратегічні комунікації, національна безпека, інформаційна агресія, гібридна війна

Постановка проблеми. Зростання ролі інформації в сучасному світі призвело до зростання можливостей інформаційних конфліктів. Одним із ключових інструментів протидії деструктивним інформаційним впливам може бути гуманітарна політика держави, яка спрямована на зміцнення взаєморозуміння, толерантності та взаємовідносин між різними соціальними групами, нарощування духовного потенціалу, освіченості та резильєнтності суспільства.

Російсько-українська війна зумовила появу нових маркерів інформаційної безпеки й надалі спонукає міжнародне співтовариство до перегляду головних принципів і методів реалізації державної гуманітарної політики з метою протидії інформаційній агресії, що здійснюється як рф, так й іншими недемократичними режимами.

Метою статті є дослідження функціоналу державної гуманітарної політики як елемента забезпечення гуманітарної стійкості у контексті протидії деструктивним інформаційним впливам.

Аналіз останніх досліджень. Значний внесок у дослідження сутності та проблем розвитку гуманітарної політики у контексті становлення української державності здійснили такі вчені як: В. Баштанник, М. Баюк, С. Басбі, Є. Гарькавий, С. Горбатюк, О. Сінайко, С. Здіорук, А. Лясота, В. Малімон, Д. Маклін, Г. Сашук, Л. Сергієнко, Ю. Ковбасюк, Л. Фрідман та інші.

Особливості розвитку гуманітарної сфери та гуманітарної політики з позицій забезпечення національної та, зокрема, інформаційної безпеки у своїх працях досліджували: С. Балан, І. Бондар, П. Ведмідь, В. Воротинський, Г. Гребньов, Ж. Денисюк, А. Діміч, О. Довгань, В. Загорський, З. Мазурик, Д. Неліпа, Т. Паламарчук, С. Потеряйко, В. Савицький, О. Солodka, А. Сушко, В. Тернавська, Я. Чмир, Л. Чупрій та інші.

Водночас проблематика ефективного використання функціоналу гуманітарної політики як чинника протидії інформаційній агресії, враховуючи, зокрема, передовий вітчизняний та зарубіжний досвід, все ще потребує подальших наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. У сучасних суспільствах створення, розповсюдження, використання та маніпулювання інформацією є важливою економічною, політичною та культурною діяльністю. Інформаційний фактор перетворився на важливий елемент можливостей, пов'язаних із безпекою, і є критичним для всіх напрямків діяльності. Інформаційна політика держави має бути достатньо збалансованою, щоб враховувати одночасно інтереси держави, суспільства та кожної особистості. Такий баланс можливий лише коли держава захищає від небезпечних інформаційних впливів суспільство в цілому і індивідів окремо, убезпечуючи їх від маніпулювання, вибірковості, чи обмежень доступу до необхідної інформації, з одного боку, а з іншого – громадяни і суспільство не завдають негативного цілеспрямованого інформаційного впливу на державу. Особливу роль в умовах гібридної війни та розвитку інформаційного суспільства набуває державна гуманітарна політика, адже гуманітарна сфера належить до базових засад у розвитку людини і суспільства, забезпечуючи задоволення людиною базових потреб [1, с. 196].

Гуманітарна політика, за умов позитивних тенденцій її реалізації, набуває характеру одного з найвагоміших механізмів забезпечення інформаційної безпеки України. Гуманітарна політика у своїй сутності є орієнтованою на консолідацію українського суспільства як засади протидії інформаційним впливам з боку агресора. Заслугує на увагу в цьому відношенні уявлення про гуманітарну безпеку як «захищеність цілей, ідеалів, цінностей і традицій, способу життя і культури людини, соціальних груп, суспільства в цілому, за якої забезпечується їх нормальна життєдіяльність, стійке функціонування, зокрема дотримання прав, свобод незалежно від раси і статі, етнічної належності, мови і релігії» [2, с. 163-164].

На сучасному етапі розвитку глобальних відносин гуманітарна політика України відіграє важливу роль у зміцненні національної ідентичності та резистентності суспільства та є стримуючим фактором у контексті гібридної агресії з боку РФ. Гуманітарні цінності, розбудова демократії, захист прав людини, розвиток громадянського суспільства, удосконалення державної системи стратегічних комунікацій, підтримка міжнародних стандартів, посилення міжнародного співробітництва, активна дипломатична робота та партнерство з передовими демократичними країнами у контексті підтримки гуманітарних цінностей мають бути основними принципами української політики [3].

Присутність в українському культурному просторі десятиліттями поспіль російськомовного маскульту формувала середовище сенсовизначень, приналежності до російськомовного культурного контенту, ідентичності, нівелюючи при цьому національні цінності, що репрезентуються насамперед через сферу культури. Відтак гібридна війна вийшла на рівень цивілізаційно-ціннісного протистояння, де у боротьбі за свідоме сенсовизначення суспільства постає актуальним питанням формування національної маскультури, яка буде пропагувати українські ідеї і цінності, витісняючи гібридні наративи з публічного простору. Роль держави у цих процесах є винятково важливою, адже на рівні законодавчо закріплених норм, рішень центральної та місцевих влад можна впливати на регулювання національного інформаційно-культурного простору, відстоюючи національні інтереси у цій сфері [1, с. 95].

Саме тому, в умовах сучасних очевидних і прихованих загроз національній безпеці, а також реалій суспільно-політичної обстановки та економічної ситуації в Україні, ключова роль забезпечення безпеки держави має приділятися розвитку системи національної стійкості, складовою якої є гуманітарна стійкість.

Розвиток гуманітарної стійкості держави потребує забезпечення базових потреб і прав людини, аналіз викликів та загроз розвитку людини в Україні та ефективну відповідь на них шляхом

ефективного функціонування гуманітарної сфери, її суб'єктів та інститутів. В структуру гуманітарної стійкості слід включити демографічну стійкість – як актуальний напрям, одним з найважливіших елементів якого є природний рух населення та міграційні проблеми України у глобалізованому світі. Складовою гуманітарної стійкості можна назвати і етнонаціональну стійкість, яка є результатом етнонаціональної політики держави у взаємодії з поліетнічним громадянським суспільством і означає гармонійну цілісність етноспільнот України, що єднаються навколо демократичних цінностей і поваги до прав людини [4, с. 65].

Таким чином, метою забезпечення гуманітарної стійкості є адаптування до загроз та швидких змін безпекового середовища задля підтримання сталого функціонування основних сфер життєдіяльності суспільства і держави до, під час і після кризи. Забезпечення гуманітарної стійкості передбачає не відсутність, а постійну присутність потенційних або поточних загроз, небезпек і кризових ситуацій, а це вимагає не лише здатності протидіяти їм, але й адаптуватися до їх постійної або тривалої дії. Також спостерігається відмінність у спрямованості заходів, які вживаються в цих системах для досягнення визначеної мети. Так, важливим завданням системи забезпечення національної безпеки є захист держави, суспільства й кожної людини, що надається уповноваженими органами державної влади. У той же час, унаслідок перерозподілу відповідальності у межах іншої системи формування стійкості людей, громад і організацій є значною мірою сферою їх відповідальності. Саме вони мають уживати для цього основні заходи, а держава повинна сприяти цьому, надаючи необхідну підтримку [5].

До базових критеріїв гуманітарної стійкості доцільно віднести такі:

1) критерії стійкості стану об'єкта:

- надійність (англ. robustness);
- надлишковість (англ. redundancy);
- адаптивність (англ. adaptability);
- поглинання (англ. absorption);

2) критерії стійкості функціонування об'єкта:

- готовність (англ. preparedness);
- швидкість (англ. rapidity);
- реагування (англ. response);
- відновлення (англ. recovery) [6].

Загалом зазначені критерії характеризують такі ключові риси гуманітарної стійкості:

здатність держави та суспільства ефективно реагувати на загрози й кризові ситуації, забезпечувати стале (безперервне) функціонування й розвиток основних сфер діяльності, передбачати ризики, долати перешкоди, що виникають унаслідок негативних впливів/дії загроз (надійність);

наявність додаткових спроможностей, які можуть бути задіяні внаслідок виходу з ладу основних, а також альтернативних планів, стратегій розвитку на випадок кризових ситуацій, запас міцності (надлишковість);

здатність держави та суспільства забезпечувати виживання в кризових умовах, пристосовуватися до дії загроз без значної втрати функціональності, можливість трансформувати негативні результати в позитивні, застосовувати нетрадиційні, інноваційні та інклюзивні рішення (адаптивність);

здатність держави та суспільства нейтралізувати деструктивні впливи, запобігати загрозам (поглинання);

здатність представників держави та суспільства до навчання, засвоєння уроків з проведених навчань і тренувань та минулого досвіду подолання загроз і кризових ситуацій, налагодження ефективної комунікації та широкої взаємодії, планування спільних заходів щодо реагування на загрози й кризові ситуації (готовність);

здатність представників держави й суспільства до об'єднання зусиль та ефективного реагування в умовах дії загрози, настання кризи, згуртованість, дотримання протоколів узгоджених дій (реагування);

здатність держави та суспільства до відновлення сталого функціонування основних сфер життєдіяльності після кризи на рівні, не нижчому за докризовий, пристосування до нових обставин, що виникли під руйнівним впливом кризи, забезпечення розвитку (відновлення);

забезпечення швидкого доступу до ресурсів, їх мобілізація в умовах кризи, високі темпи післякризового відновлення [5].

Основними критеріями гуманітарної стійкості доцільно визначити:

1) критерії стійкості стану суспільства/громади:

- ідентичність;
- злагодженість і єдність;
- зв'язки між різними суспільними групами;
- залученість населення до економічної, політичної та іншої діяльності в межах держави, громади;

- довіра до влади;

2) критерії стійкості функціонування суспільства/громади:

- ефективність управління громадою;
- усвідомлення громадянами природи та характеру загроз, а також порядку дій у разі їх настання;
- готовність до реагування;
- контрольованість ситуації до, під час і після кризи;
- створення спільних спроможностей для протистояння загрози, кризі [4].

Тому гуманітарна політика має розглядатись як обов'язковий механізм впливу держави на формування суспільної свідомості та системи цінностей. Держава має широкі повноваження розвивати і впроваджувати необхідні ідеології в суспільну свідомість у гуманітарній сфері через управління державними установами; створення організаційно-правових засобів регулювання гуманітарних процесів і захисту національної культури; стимулювання формування необхідного попиту на культурні продукти з необхідним ідеологічним забарвленням або такими ознаками, що формують необхідну якість індивідуальної та суспільної свідомості, правової культури тощо. Кінцевою метою такої політики має бути багатогранний розвиток самоідентичності українського народу та формування такого рівня національної свідомості, що забезпечить спротив будь-яким зовнішнім деструктивним впливам [7, с. 122].

Ефективне планування заходів з реалізації гуманітарної політики сприяє досягненню консенсусу між різними соціальними силами та інтересами, забезпеченню демократичної консолідації суспільства, його розвитку в межах базових цінностей національної безпеки держави, створенню якісних умов для розвитку та конкурентоспроможності національного сектора масової культури, підвищення естетичної якості культурних продуктів, що відносяться до масової культури, залучення масової культури до процесів реалізації державної гуманітарної політики та стратегічних комунікацій, що загалом зміцнює культурно-інформаційне поле в контексті протистояння інформаційній агресії РФ проти України [8]. Одним із найефективніших організаційно-функціональних інструментів реалізації гуманітарної політики є система стратегічних комунікацій, яка дозволяє забезпечувати комплексну комунікативну стратегію діяльності органів державної влади через формування стратегічних наративів та сприяє консолідації суспільства збільшуючи його стійкість перед деструктивними інформаційними впливами з боку агресора.

Використання інструментарію стратегічних комунікацій під час формування гуманітарної політики як чинника протидії інформаційній агресії допоможе у більш гнучкий спосіб адаптуватись до зовнішніх можливостей, прогнозувати наслідки проектної діяльності і ранжувати ймовірні загрози, виявляти неочевидні з першого погляду варіанти дій, забезпечувати ефективне пристосування стратегії до актуальних викликів і загроз, системно розподіляти необхідні для виконання завдань ресурси, забезпечувати внутрішню координаційну роботу, оперативно проводити заходи з реалізації гуманітарної політики, комплексно розвивати інституційну пам'ять і підвищувати професіоналізм суб'єктів реалізації державної гуманітарної політики.

Досвід демократичних держав переконливо свідчить, що державна політика у гуманітарній сфері є ефективною лише за умови, коли до її розробки і реалізації залучаються широкі кола громадськості. Саме у поєднанні державного і громадського елементів управління державна політика є виваженою, прозорою, результативною. Залучення громадських структур до процесу вироблення державної політики та законотворення є важливим аспектом підвищення ролі громадян та їх добровільних об'єднань у питаннях гуманітарного розвитку суспільства. Це обумовлюється, насамперед, тим, що недержавні структури є основною формою організації громадянського суспільства, через їх діяльність громадяни залучаються до процесів прийняття політичних рішень.

Висновки. Отже, вагомим механізмом в системі забезпечення інформаційної безпеки держави є гуманітарна політика, яка здатна через мовно-освітні та культурно-виховні аспекти виступити

стримуючим фактором щодо гібридної інформаційної агресії. Основним організаційно-функціональним інструментом реалізації державної гуманітарної політики як критично важливого чинника забезпечення інформаційної й гуманітарної безпеки суспільства та його стабільного розвитку є система стратегічних комунікацій.

Бібліографічний список:

1. Мельник І. В. Механізми впливу держави на формування масової культури в умовах гібридної війни. Дис. д-ра філос. : 281. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка. 2023. 271 с.
2. Сергієнко Л. В. Гуманітарна політика України: ідентифікація складових, об'єктів, суб'єктів та пріоритетів. *Вісник ЖДТУ: Економіка, управління та адміністрування*, вип. 2(88). 2019. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2019-2\(88\)-162-173](https://doi.org/10.26642/jen-2019-2(88)-162-173) (дата звернення: 09.08.2024).
3. Присяжнюк С. В. Гуманітарна політика України як стримуючий фактор гібридної агресії рф. *Політологічний вісник*, № 91. 2023. К. DOI : <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2023.91.229-237> (дата звернення: 09.08.2024).
4. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький. К. : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2022. URL : <https://ipiend.gov.ua/publication/natsionalna-stijkist-ukrainy-stratehiia-vidpovidi-na-vyklyky-ta-vyperedzhennia-hibrydnykh-zahroz/> (дата звернення: 09.08.2024).
5. Розпутенко І. В. Цивілізаційний вибір України в умовах глобалізації. *Вісник НАДУ при Президентові України*. 2017. № 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2017_1_17 (дата звернення: 10.08.2024).
6. Пирожков С. І., Божок Є. В., Хамітов Н. В. Національна стійкість (резильєнтність) країни: стратегія і тактика випередження гібридних загроз. *Вісник Національної академії наук України*. 2021. № 8. URL : <https://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/135> (дата звернення: 10.08.2024).
7. Чечель О. М. Поняття і зміст механізмів державного управління в гуманітарній сфері. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 3 (22). С. 137-145.
8. Присяжнюк С. В. Планування заходів з реалізації гуманітарної політики. *Політичне життя: наук. журнал*. № 4. 2023. К. DOI : <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2023.4.10> (дата звернення: 12.08.2024).

References:

1. Melnyk I. V. (2023). Mekhanizmy vplyvu derzhavy na formuvannya masovoi kultury v umovakh hibrydnoi viiny. Dys. d-ra filios : 281. K. : KNU im. T. Shevchenka, 271 s.
2. Serhiienko L. V. (2019). Humanitarna polityka Ukrainy: identyfikatsiia skladovykh, obiektiv, subiektiv ta priorytetiv. *Visnyk ZhDTU: Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, vyp. 2(88). DOI : [https://doi.org/10.26642/jen-2019-2\(88\)-162-173](https://doi.org/10.26642/jen-2019-2(88)-162-173) (date of access: 09.08.2024).
3. Prysiazhniuk S. V. (2023). Humanitarna polityka Ukrainy yak strymuiuchy faktor hibrydnoi ahresii rf. *Politolohichniy visnyk*, № 91. K. DOI : <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2023.91.229-237> (date of access: 09.08.2024).
4. Natsionalna stiikist Ukrainy: stratehiia vidpovidi na vyklyky ta vyperedzhennia hibrydnykh zahroz: natsionalna dopovid (2022) / red. kol. S. I. Pyrozhkov, O. M. Maiboroda, N. V. Khamitov, Ye. I. Holovakha, S. S. Dembitskyi, V. A. Smolii, O. V. Skrypniuk, S. V. Stoietskyi. K. : Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. URL : <https://ipiend.gov.ua/publication/natsionalna-stijkist-ukrainy-stratehiia-vidpovidi-na-vyklyky-ta-vyperedzhennia-hibrydnykh-zahroz/> (date of access: 09.08.2024).
5. Rozputenko I. V. (2017). Tsyvilizatsiinyi vybir Ukrainy v umovakh hlobalizatsii. *Visnyk NADU pry Prezidentovi Ukrainy*. № 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2017_1_17 (date of access: 10.08.2024).
6. Pyrozhkov S. I., Bozhok Ye. V., Khamitov N. V. (2021). Natsionalna stiikist (rezylientnist) krainy: stratehiia i taktyka vyperedzhennia hibrydnykh zahroz. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*. № 8. URL : <https://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/135> (date of access: 10.08.2024).
7. Chechel O. M. (2019). Poniattia i zmist mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia v humanitarnii sferi. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia*. № 3 (22). S. 137-145.
8. Prysiazhniuk S. V. (2023). Planuvannia zakhodiv z realizatsii humanitarnoi polityky. *Politychne zhyttia: nauk. zhurnal*, № 4. K. DOI : <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2023.4.10> (date of access: 12.08.2024).

Prysiashniuk S. The functionality of humanitarian policy as a factor in countering information aggression

The article attempts to make a political analysis of the functionality of the State humanitarian policy as an element of ensuring humanitarian resilience in the context of countering destructive information influences. It is established that at the current stage of development of global relations, Ukraine's humanitarian policy plays an important role in strengthening national identity and society's resilience and is a deterrent to countering information influences from the aggressor. Given the positive trends in its

implementation, humanitarian policy is becoming one of the most important mechanisms for ensuring Ukraine's information security and is inherently focused on consolidating Ukrainian society. Humanitarian policy should be considered as a mandatory mechanism of state influence on the formation of public consciousness and the system of values. The experience of democratic states convincingly demonstrates that state policy in the humanitarian sphere is effective only if it involves a wide range of public circles in its development and implementation. It is in the combination of state and public elements of governance that public policy is balanced, transparent, and effective. It is proved that in the context of current obvious and hidden threats to national security, as well as the realities of the socio-political situation and the economic situation in Ukraine, the key role in ensuring the security of the State should be given to the development of the national resilience system, of which humanitarian resilience is a component. The development of the state's humanitarian resilience requires ensuring basic human needs and rights, analyzing challenges and threats to human development in Ukraine and responding to them effectively through the efficient functioning of the humanitarian sphere, its actors and institutions. One of the most effective organizational and functional tools for implementing humanitarian policy is the system of strategic communications, which allows for a comprehensive communication strategy of public authorities through the formation of strategic narratives and contributes to the consolidation of society by increasing its resilience to destructive information influences from the aggressor. To summarize, humanitarian policy is an important mechanism in the system of ensuring the information security of the State, which is able to act as a deterrent to hybrid information aggression through language, educational and cultural aspects. The main organizational and functional tool for the implementation of the state humanitarian policy as a critical factor in ensuring the information and humanitarian security of society and its stable development is the system of strategic communications.

Keywords: *humanitarian policy, humanitarian sphere, humanitarian sustainability, strategic communications, national security, information aggression, hybrid warfare*